

«ΑΜΑΛΘΕΙΑ»
ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ – ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

PAUL FAURE

ΑΠΟ ΠΟΥ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ
ΛΑΣΙΘΙ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥ Γ. ΣΠΑΝΑΚΗ



ΑΝΑΤΥΠΟ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΥΧΗ 86 - 87 (ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΙΟΥΝΙΟΥ 1991)

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΡΗΤΗΣ
1991

22 33 B
349
Για τη Βιβλιοθήκη

PAUL FAURE

25-11-1991

Ελευθ. Γ. Κωνσταντίνου

ΑΠΟ ΠΟΥ ΠΡΟΕΡΧΕΤΑΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΛΑΣΙΘΙ



Στη μνήμη του Λευτέρη Πλατάκη, που τίμησε
με τα γραπτά του τους αγίους αυτούς τόπους
του Λασιθίου

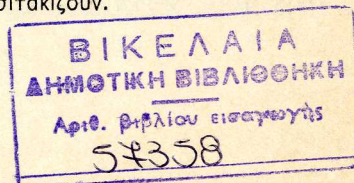
(μετάφραση και σημειώσεις Στεργίου Γ. Σπανάκη)

Για το μυστηριώδες αυτό όνομα, που χαρακτηρίζει συγχρόνως ένα χωριό, ένα οροπέδιο, μία επαρχία και ένα νομό της Κρήτης, έχουν προτείνει πολλές ετυμολογίες. Η πιο διαδεδομένη στηρίζεται στη μονιμότητα της εκτεταμένης πόλης, των 40 τ. χλμ. και των 10 χιλιάδων μύλων, που λιμνιάζει το χειμώνα και το καλοκαίρι είναι ολοπράσινη. Γι' αυτό λέγεται **ΛΑΚΚΟΣΙΤΙ**.

Οι Βενετοί χαρτογράφοι της Αναγέννησης — παρά τη σαφήνεια του ονόματος Λασιθί — το συγχαίνουν με το όνομα της πόλης Σητεία: La Siti - La Sitia. Οι φιλόλογοι θέλουν ένα κρητικό τοπωνύμιο με άλλες κρητικές λέξεις. Ο Αθανάσιος Πικρός το 1659 στο «Θρήνο» για τον Κρητικό Πόλεμο, ετυμολογεί το όνομα Λασιθί από τις ελληνικές λέξεις **ΛΑΣ** = τσούρλος και **ΙΘΙ** = ες θέαν, δηλαδή θαύμαζε τους βράχους, ανάλογο με το *mira bello* = θαύμαζε το ωραίο τοπίο, όπως λέει ο Ν. Τωμαδάκης (Αθηνά, 1979, σ. 43). Ο μακαρίτης Ι. Θωμόπουλος συσχετίζει το όνομα Λασιθί με τις λέξεις **ΛΑΚΚΟΣ**, **ΛΑΚΚΑ**, **ΛΑΚΚΩΝΙΑ**, **ΛΑΤΣΙΔΑ**, τα **ΛΑΤΣΙΔΙΑ**, που ο μεσαιωνικός τσιτακισμός (*tsitacisme*) το πρόφερε **ΛΑΤΣΙΔΙΟΝ** — **ΛΑΤΣΙΔΙ** — **ΛΑΣΙΘΙ**. (Αμάλθεια, τ. 23, 1975) ¹.

Ο Στέφ. Ξανθουδίδης σχετίζει το Λασιθί με τη λέξη **ΛΑΣΙΟΣ**, επειδή τα βουνά του ήταν πυκνοδασωμένα. (Βλ. Ε.Ε.Β.Σ., τόμ. 3, σ. 39-41). Παραλείπουμε την ψευδοετυμολογία του Σ. Ε. Βασιλάκη, που το σχετίζει με τη λέξη **ΛΑΤΩ** — **ΛΑΤΙΤΙΟΝ** — **ΛΑΣΙΘΙΟΝ** και τις άλλες ετυμολογίες, που δεν έχουν υπόψει την προελληνική, μινωική και πελασγική κατάληξη **ΙΝΘΟ**,

¹ Στην Κρήτη δεν υπάρχει τέτοιος τσιτακισμός. Το λακκίδιον δεν το λένε λατσιδίων. Οι Κρητικοί προφέρουν και σήμερα το κ μαλακό μπροστά από τα γράμματα ι, η, οι, ει, ε, συνηθισμένοι, ίσως, από τη συμβίωση επί 5 αιώνες με τους Βενετούς αποίκους, που, ως γνωστό, στα ιταλικά το *ci, ce* προφέρεται *ki, kie* και όχι *tsi* και *tzi* όπως το προφέρουν οι μη Κρητικοί, που αυτοί πραγματικά τσιτακίζουν.



τού κρητικού αυτού τοπωνυμίου, μοναδικό στο είδος του σε ένα συγκεκριμένο σημείο τής περιοχής.

Μέχρι σήμερα πίστευαν ότι στα Βενετικά Αρχεία αναφέρεται το όνομα Λασιθί από το 13ο αιώνα μ.Χ., όπως αναφέρεται στην *Carta concessionis*². *Lasithi* και *Lasiti* (*Creta sacra*, II, σ. 237, 239).

Στη δουκική απόφαση του 1234 αναφέρεται το ιπποτικό φέουδο τού *Lasytho* (βλ. *Borsari*, σ. 91) και σε συμβόλαια τού 1271, 1280 και 1290 αναφέρονται *Amorusa de Lassythi*, *Lassiti* και χωριά τής Ρίζας τού *Laxito*.

Από το 1293-1514 στο οροπέδιο και τα βουνά που το περιβάλλουν είχε απαγορευθεί κάθε καλλιέργεια (βλ. Σ. Σπανάκη, Συμβολή στην Ιστορία του Λασιθίου, σ. 10-19). Λίγο ενδιαφέρει η ορθογραφία των χαρτών, φλωρεντινών και βενετικών *Lassiti*, *Lasciti*, *La sciti*³ και η μεταγραφή τών τουρ-

²) Οι Βενετοί μόλις εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη, τη διαίρεσαν σε έξι *sestieri* (συννοικίες τής Βενετίας), που τούς έδωσαν τα ονόματα τών 6 συννοικιών τής Βενετίας.

1) Το σεστιέρε *Canaregio* περιλάμβανε τις τούρμες (=βυζαντινές επαρχίες) Σητεία, Ιεράπετρα, Λασιθί, Μερμπέλο.

2) Το σεστιέρε *San Marco* τις τούρμες Μπελβεντέρε, Πεδιάδας και Πεζοκούναβα.

3) Το *San Croce* τις τούρμες Μονοφάτσι, Καινούργιο, Πυργιώτισσα.

4) Το σεστιέρε *Castello* την Απάνω Σύβριτο (Αμάρι), το Μυλοπόταμο και το Άριο ή Άγριο.

5) Τού *San Paolo* τις τούρμες Κάτω Σύβριτο (Αγ. Βασιλείου), Καλαμών (επαρχ. Ρεθύμνου) και Ψυχρό, (Αποκόρωνα).

6) Τού *Dorsoduro* τις τούρμες Κουφού, (ανατολ. τμήμα επαρχ. Κυδωνίας), Κισάμου και Αρνά (=Ορεινά) Σέλινο.

Σημ. εκτός τού ονόμ. Σύβριτος, τα ονόματα τών επαρχιών είναι βενετσάνικα). (βλ. σχετικά, Στ. Σπανάκη, Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης κ.λπ. Κρητ. Χρονικά, τ. ΙΒ', σ. 321 εξ.).

³) Το Οροπέδιο τού Λασιθίου, πραγματικά απόρρητο φρούριο εκείνη τήν εποχή 13ος αιών., υπήρξε το ορμητήριο τών επαναστατών εναντίον τών νέων κυριάρχων, μετά τήν εγκατάστασή των το 1211. Τον ίδιο αυτό χρόνο άρχισε η επανάσταση τών Αγιοστεφανητών, οι οποίοι είχαν ορμητήριο την επαρχία Λασιθίου, απ' όπου κατέβαιναν τη νύκτα στα χωριά, όπου είχαν εγκατασταθεί οι Βενετοί, τούς έσφαζαν, έπαιρναν ό,τι εύρησκαν αποσυρμένοι στο ορμητήριό των.

Η κατάσταση αυτή διήρκεσε όλο το 13ο αιώνα. Η Βενετία με το μισθοφορικό στρατό της και τη βοήθεια τού κρητάρχοντα Αλεξίου Καλέργη κατόρθωσε να επιβληθεί.

Το 1293-4 η Βενετία διέταξε την ερήμωση τού Λασιθίου, που, όπως έλεγαν οι ίδιοι οι Βενετοί, το Λασιθί είχε καταντήσει γι' αυτή «Αγκάθα μέσα στην καρδιά της». Έδιωξε τούς κατοίκους, κατεδάφισε τα σπίτια τους, έκοψε τα καρποφόρα δένδρα, αμπέλια κ.λπ. και απαγόρευσε και τη βοσκή ζώων, με αυστηρότατες ποινές για τούς παραβάτες. Όμως, παρ' όλα αυτά, το Λασιθί εξακολούθησε να είναι ορμητήριο τών επαναστατών, ακόμη και αυτών τών ιδίων Βενετών αποίκων, που επαναστάτησαν κατά τής μητρόπολης και ανεκήρυξαν τη Δημοκρατία τού Αγ. Τίτου, ο Μάρκος Γραδόνικος, ο Τίτος Βενέρης, ο Μάρκος Φραδέλος κ. λοιποί, το 1364, (*Creta Sacra*, II, 331).

Αυτό ήταν αφαρμή να ανανεωθεί, να εκδοθεί νέα διαταγή για ολοκληρωτική κατα-

κικών Αρχείων Lasit (βλ. Ν. Σταυρινίδη, Μεταφράσεις, τ. 2, σ. 12, 135, 291 κ.λπ.). Όλα πιστοποιούν ότι πρόκειται για ένα όνομα, που υπήρχε πριν να έλθουν οι Βενετοί στην Κρήτη, με τη ρίζα Λ α σ και την κατάληξη -ιν θ ο ς ή -υν θ ο ς.

Οι πινακίδες τής Κνωσού, τού 13ου αιώνα π.Χ., με γραμμική γραφή Β αποκαθιστούν την αλήθεια. 26 φορές — που αποτελεί ρεκόρ — αναφέρουν ένα τοπωνύμιο ra - su - to (και ra - sa - to - λάθος), όπου βόσκουν στα βουνά του, τουλάχιστο 19 κοπάδια, από μιά εκατοστή, τουλάχιστο, πρόβατα, που τα προσέχουν υπάλληλοι και ένας επιστάτης.

Σύμφωνα με τα καθιερωμένα συμβατικά το Ra - σύ - το μεταγράφεται στα ελληνικά λ ά σ υ ν θ ο ς. Και στη μινωική διάλεκτο και στο όνομα Οδυσσεύς θα είχε προηγηθεί στη μυκηναϊκή διάλεκτο η λέξη Ό λ υ ξ ε ς, όπως σήμερα λένε σκουδι αντί σκουλι, σκύλος. Άρα λάσουνθος = η δάσουνθος.

Τώρα ο καθένας ξέρει ότι, ένα όνομα με ανάλογο σχηματισμό με το λ ά σ υ ν θ ο ς, θα μπορεί να πεί το όνομα Λαβύρινθος από το da - pu - ri - to των πινακίδων τής Κνωσού.

Ή, αυτή η τοποθεσία ra - su - to - Λάσουνθος, από τούς κυρίους τού ανακτόρου τής Κνωσού, έπρεπε να δίδει κάθε χρόνο, ένα μεγάλο αριθμό ζώων για θυσίες, μαλλιά, υφάσματα (από ένα τουλάχιστο εργαστήριο ετοιμών ενδυμάτων).

Αυτή η τοποθεσία πρέπει να ήταν, όχι μόνο σε μιά ορεινή δασώδη περιοχή, όπου το δριμύ ψύχος τού δάσους — ο τύπος ra - su - to προέρχεται από το λάσιος, δασύς, δάσος — αλλά κοντά στις γνωστές πόλεις ru - ki - to = Λύκτος και προπάντων Χερσόνησος, που αναφέρεται 8 φορές ri - jo - no = ακρωτήριο, χερσόνησος. Η πλησιόχωρη do - ti - ja, που σημαίνει «πόλη τής Dos», δηλαδή τής Δήμητρας, θεάς των δημητριακών, ήτο η πόλη των καλλιεργητών τού κάμπου, που αυτός ο κάμπος είναι η πόλη του Λασιθίου, ή ο κάμπος τής περιοχής Αβδού, όπου αφθονούν τα λείψανα των μυκηναϊκών εγκαταστάσεων. Η γειτνίαση τής Ra - to (Λατώ;) είναι ολιγότερο πιθανό.

στροφή τού Λασιθίου. Αν είχε μείνει όρθιος κανένας τοίχος κατεδαφίστηκε και διεσκορπίστηκαν, φαίνεται, και τα οικοδομικά υλικά, ώστε να μην παρουσιάζεται ούτε ίχνος οικισμού. Τα όρια τής απαγορευμένης ζώνης επεκτάθηκαν και στις εξωτερικές κατωφέρειες των Λασιθιώτικων βουνών.

Η ερήμωση αυτή εξαλούθησε μέχρι το 1463, οπότε απεφάσισε η ίδια η βενετική διοίκηση να καλλιεργήσει το οροπέδιο για λογαριασμό της. Κατοίκηση όμως των καλλιεργητών απαγορεύεται και μόνο κατά τη σπορά και τή συγκομιδή επιτρεπόταν η παρουσία των στο Λασιθί. Οι σημερινοί οικισμοί, τα μετόχια, όπως αναφέρονται από τον Καστροφύλακα κ.λπ., με την πραγματική σημασία τής λέξης, δημιουργήθηκαν τούς δυό τελευταίους αιώνες τής Βενετοκρατίας. Τα ονόματα των παλαιών δεν αναφέρονται και συνεπώς είναι άγνωστα.

Ποιός δεν εκπλήσσεται, που ο κρητικός πατριωτισμός είναι τόσο συντηρητικός, αφού διαπιστώνεται ότι όλες οι πόλεις και οι λιμένες, βορείως και ανατολικά του Λασιθίου, έχουν διατηρήσει τα παλιά των ονόματα, ως Χερσόνησος, Σίσι, Μίλατος, Ελούντα, Λατώ, και Λατώ προς Καμάρα...

Και υπάρχει μεγάλη πιθανότητα, ότι το όνομα της αρχαίας πόλης, που χρησιμοποιήθηκε ως λιμάνι εξαγωγής, της μεγάλης παραγωγής της πόλης Λασιθίου, δεν θα αργήσει να αποκαλυφθεί, στα ερείπια του παλαιού χωρίου Asimos, Assimos, Aximos, Άζυμο, που αναφέρεται στους χάρτες του 16ου - 18ου αιώνα. Στοιχηματίζω ότι το πραγματικό όνομα του ιερού του ανακτόρου Μαλίων ομοιάζει με το παρόμοιο ιερό του Άζυμου Μεραμπέλου, και ότι η Σύμη Βιάννου, το Ασύμι που έγινε Ασήμι Μονοφατσίου, το Σίμος κοντά στη Σίβα Μαλεβιζίου, το Σίμοσι στην περιοχή του Χάντακα το 1248, και ότι θα αναγνωριστούν οι ρίζες Assu πολυάριθμων λέξεων, που προέρχονται από τη γραμμική γραφή A και B όπως π. χάρη (Assu - kumina στη Ζάκρο, Jasu - mature στη Σύμη, Api - jasumatitijo στην Αγ. Τριάδα, Assumanake και Azuna στην Κνωσό. Πιθανόν και το όνομα Assimos σημαίνει ιερό, ή χαρακτηρίζει ιερό ένα τόπο, που έχει σχέση με το σπουδαίο ρήμα μινωικής καθιερώσεως Aissaram = καθιέρωσα;

Ποιά θα είναι η τελευταία προσφορά μου στο σοφό του Βραχασίου, που έγραψε τόσα στο «Πάν», στην «Κρητολογία» και στην «Αμάλθεια», για τις αρχαιότητες του τόπου του, που μου είπε ότι το Άζυμο και τα ερείπια του ανακτόρου των Μαλίων ανήκαν μέχρι το 1937 στο νομό Λασιθίου.

